

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Istorikai Lietuvos istorijoje

2014-01-24

ŽURNALAS: LITERATŪRA IR MENAS

TEMA: Polemika

AUTORIUS: Bronius Genzelis

DATA: 2014-01

Tautos egzistencijos pamatas – jos kalba ir kultūra. Nustojusi puoselėti savo kultūrą, tauta išnyksta – išlieka tik istorijos analuose. Šis procesas akivaizdus: vienos tautos, naikindamos kaimynus, didėjo, kitos naikinosi pačios. Verta tai prisiminti ir aptariant savo istoriją: rasime epizodų, kai mus siaubė kaimynai ir kai patys nenorėjome būti savimi. Apie kaimynų skriaudas nemažai rašyta. O apie pačių norą atsisakyti savasties?

Prisiminkime XVIII amžiaus pabaigą ir palyginkime ją su vykstančiais procesais šiuolaikinėje Lietuvoje.

Ilgus amžius rusų, lenkų, net anglų bajorai salonuose tarpusavyje bendravo prancūziškai, bet prancūzų kalba netapo jų gimtąja, o Lietuvos bajorai, atsisakę protėvių kalbos, integravosi į lenkų kultūrą, ir 1791 m. gegužės 3-iają iš priimtos Konstitucijos išbraukė Lietuvos vardą. Abiejų Tautų Respublika virsta vieninga Lenkija.

Šį virsmą 1913 m. aiškino Ramūnas Bytautas: „Aristokratas jautėsi kitos tautos sąnariu. Jis kalbėjo svetima liaudžiai kalba, bet tai buvo jo minčių pasaulė, kurioje jis gimė ir augo. (...) Jo socialinė padėtis baudžiavos laikais suteikdavo jam visišką laisvę ir progą be kliūčių tenkinti savo geidulius: tai buvo valdinių muzikų despotas“. O tie prasčiokai kalbėjo lietuviškai. Reikėjo nuo jų atsiskirti.

XIX amžiuje tie *mužikai* susimąstė, kas jie esą. Prasidėjo Tautinis atgimimas, atskirtis: diduomenė, kaip tada save įvardijo, linko į lenkiškumą, siekė būti vienoje valstybėje su Lenkija (tik nesusitapatinti su prasčiokais). Nežinau, kaip šį vyksmą įvardyti, bet jo nepastebėti negalime. Ar gali egzistuoti valstybė, atsisakanti savos istorijos, tradicijų?

Bendraudamas su lenkais („kairiaisiais“ ir „dešiniaisiais“) negirdėjau, kad jie gėdytųsi būti lenkais, tyčiotųsi iš savo valstybės simbolių. Kas Lenkijoje nesuvokiama, pas mus bandoma laikyti demokratijos apraiška.

Štai kelios mūsų chuliganės tyčiojasi iš Valstybės himno, jos kūrėjo V. Kudirkos

paminklo papėdėje. Pasirodo, anot kai kurių mūsų „demokratų“, jų drausminti nevalia, nes tai būtų žodžio laisvės apribojimas. Žengėme dar toliau: vienas save laikantis intelektualu, prisistatydamas *delfi.lt* tikru europiečiu, pareiškė: „Jeigu mane norite įžeisti, pavadinkite lietuviu.“ Pasigirsta balsų: 1918 m. Vasario 16-os Nepriklausomybės Aktas – klaida, o 1920 metais lenkai Vilniaus neokupavo; generolas L. želigowskis teisėtai išvadavo savo tėviškę.

1988 m. rugpjūtį mes, grupė Sąjūdžio Iniciatyvinės grupės narių, susitikom su Lenkijos „Solidarność“ veikėjais, susitarėm dėl bendradarbiavimo. Po dvidešimties metų (2008 m.) lenkų iniciatyva Varšuvoje vėl susitikome, dalyvaujant L. Wałęsai ir keliems mūsų bei lenkų istorikams.

Č. Laurinavičius, įdėmiai klausėsis prisiminimų, paklausė: „Jeigu taip artimai bendradarbiauot, kodėl Lenkija dėsė su Lietuvos pripažinimu?“ Lenkai paaiškino: politikas privalo vadovautis pirmiausia savo šalies interesais... Mes buvome spaudžiami iš įvairių pusių: Tarybų Sąjunga grasino, primindama, jog H. Kohlis trokšta atsiimti Vakarines žemes... Aukšti Lenkijos katalikų bažnyčios hierarchai šaukė: „Vilnius, Lvovas turi priklausyti Lenkijai.“ Kai popiežius Jonas Paulius II Vilniaus vyskupiją atskyrė nuo Lenkijos bažnytinės provincijos ir pareiškė, kad „Vilnius buvo, yra ir bus Lietuvos sostinė“, Lenkijos bažnyčios hierarchai turėjo susitaikyti, kitaip jie tikinčiųjų akyse atrodytų nuodėmingais. Deja, nuotaikos priglobti Lietuvą neišnyko, ypač atsiradus Lenkijos vadovybėje Lietuvos bajorų palikuonių.

Prieš porą metų diskutavau su lenkų istoriku, akademiku J. Wyrozumskiu, pažįstamu nuo Sąjūdžio laikų, apie blogėjančius tarp mūsų valstybių santykius bei Lenkijos užsienio reikalų ministro R. Sikorskio vaidmenį. Akademikas pastebėjo: politikai ateina ir nueina; jie, kovodami už rinkėjų balsus, prišneka kvailysčių, o mes negalime sau to leisti ir pridūrė: „Lenkai moka skaityti lietuviškai, jie išverčia Jūsų istorikus... Argi nesitrina iš džiaugsmo rankas Sikorskis: jeigu patys lietuviai taip galvoja, kodėl jų nepalaikius?..“

Būti ar nebūti Lietuvai priklauso ne tiek nuo išorinių sąlygų, kiek nuo mūsų pačių. Linkstame prarasti bet kokią atsakomybės jausmą, nekalbant apie tautinį (ir pilietinį) orumą, sąžinę. Ar ne apie tai byloja vieno mūsų istoriko išvyka į Baltarusiją, kur jis tyčiojosi iš Lietuvos istorijos, neigė Lietuvos valstybės buvimą ir negalėjo atsidžiaugti, susilaukęs audringų ovacijų (nuvažiuotų į Rusiją, susilauktų dar daugiau gerbėjų).

Seime svarstomas *Tautos istorinės atminties* įstatymo projektas. Šiam projektui vieningai pritarė Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetas, tai yra visų Seime esančių frakcijų atstovai (prieš tai buvo aptartas su mokslinė visuomene). Tik jis be galo nepatiko Lietuvos istorijos instituto direktoriui R. Mikniui ir jo pavaduotojai Z. Medišauskienei. Motyvai? Įvedama cenzūra, nors įstatymo projekte jokios užuominos apie darbų cenzūravimą. Įstatyme siekiama suvienodinti valstybės švenčių reglamentus, minėtinų datų skelbimo procedūrą (dabar kiekvienai datai reikalingas atskiras įstatymas), steigiami patariamoji Taryba, kuri teiktų pasiūlymus komitetui.

Bandžiau išsiaiškinti, kodėl neturi būti jokios valstybinių švenčių reglamentacijos, negi nereikia per valstybines šventes kelti vėliavų. Iš R. Miknio išgirdau: kas nori, tas švenčia, o minėtinos dienos – susitarimo reikalas (tik neaišku: kieno?). Jam užkliuvo:

Vilniaus lenkų okupacijos dienos minėjimas su neigiamu atspalviu (kas kaip nori, taip ir mini: vieniems okupacija, kitiems – teisėtas L. želigowskio įžengimas į savo protėvių žemes). Kodėl minimas Klaipėdos sukilimas, o ne lietuvių Klaipėdos krašto užgrobigimas? Istorijos institute išgirstu: tauta – praeities reliktas, XIX amžiaus išmonė. Vardan ko žmonės liejo kraują, ir kaip vertinate Sausio 13 įvykius? Atsakas – tai istorikų diskusijų objektas, o ne politikų. Dar daugiau. Istorijos instituto direktorius ir Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto dekanas su grupe vienminčių kreipėsi į Respublikos Prezidentę, prašydami, kad ši neleistų Seime net svarstyti tokio įstatymo projekto.

Keisčiausia, asmenys, norintys Lietuvos būties klausimais tarti lemiamą žodį, neturi menkiausio supratimo apie Lietuvos Konstituciją (Seimas priima įstatymus, o Prezidentas gali vetuoti, o ne uždrausti svarstyti). Įdomi šių „demokratų“ mąstymo logika ir veiksmai. Jie įvedinėja moksle stalinizmo epochai būdingą tvarką, pavyzdžiui, magistras, stojantis į doktorantūrą, pateikia kelių žinomų mokslininkų rekomendacijas, turimas publikacijas, o jam pareiškama: „Nepriimtas, nes gauta konfidenciali neigiamą recenzija.“ Susipažinti neleidžiama, nežinia ir kieno, nes tai – konfidencialu. Nepraėjo konkurso, reikia pasakyti. Panašiai elgiamasi ir su jų kontroliuojamais, valstybės finansuojamais Mokslų darbais: nepageidaujamų autorių (įvardijamų: su nacionalistiniu kvapu) darbai atmetami, nesupažindinant su argumentais („konfidencialu“) – panaši tvarka, kaip su VSD pažymomis apie lojalumą, laikant paslaptimi, kas jas rašė. Kovota už Tautinės valstybės kūrimą. Iškovojus, sąvokos „patriotas“, „tautinis“ prilyginamos vos ne keiksmazodžiui.

Apsisuko ratas ir Lietuva panašioje situacijos, kaip XVIII amžiaus pabaigoje: vėl dalis, priskiriančių save elitui (naujas diduomenės variantas), jaučia alergiją savajai valstybei, savajai tautai, trokšta būti globalios visuomenės nariais (Rusijos, Lenkijos, Europos Sąjungos – antraeilis klausimas kurios). Valstybės (ir Tautos) gyvybingumą išlaiko kultūros brandumas, įtakojamas istorinės atminties. Tikėkim, ateitis priklauso ne skundo raševoms (jų būta ir praeityje) ir ne klounams iš TV ekranų, aptariantiems Lietuvos istoriją.

Prisiminkim A. Vijūką-Kojelavičių, S. Daukantą, M. Valančių, Z. Ivinskį, A. Šapoką, A. Janulaitį, K. Jablonskį, J. Jurginį, B. Dundulį, V. Merkį, A. Tylą ir daugelį kitų istorikų, brandinusių mūsų savimone. Verta gerbti ir A. Bumblauską, nuoseklų kosmopolitą (taip jis save pristato). Jo pozicija nepakito nuo aneksijos metų. 1987 metais, kai Lietuvos TSR Mokslų Akademijoje viešai prabilta apie būtinybę atkurti Lietuvos valstybę, minėti Vasario 16-ąją, į tribūną išlėkė A. Bumblauskas, išvadino tokios nuomonės reiškėjus provokatoriais, neatsakingais asmenimis. Kuo jis skiriasi nuo V. Ivanovo? Jei 1990 m. Kovo 11-osios Aktas klaida, vadinasi, būtina ją ištaisyti.

Istoriniams tyrimams neturi būti tabu. Nieko nuostabaus, kai Rusijos istorikams Lietuvos okupacija – pozityvus veiksmas, bet kai taip mąsto Lietuvos pilietis, siekdamas šį požiūrį įdiegti kitiems ir, nesutinkantiems su tokiu požiūriu, uždėti apynasrį, čia visai kitas klausimas.

Ramūnas Gerbutavičius. „Replika“

